

7. Кайуа Р. Игры и люди; Статьи и эссе по социологии культуры / Р. Кайуа; пер. с франц. С. Зенкина. – Москва : ОГИ, 2007. – 304 с.
8. Кириллова Н. Медиакультура: от модерна к постмодерну / Наталья Кириллова. – М.: Академический проект. 2005 – 448 с.
9. Свириденко Д.Б. Феномен віртуальної реальності в європейській філософії на межі ХХ – ХХІ ст. (історико-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософських наук : спец. 09.00.05 / Свириденко Денис Борисович. – Дніпро : ДНУ, 2008. – 16 с.

References

1. Chavan, S. (2016). Augmented Reality vs. Virtual Reality: Differences and Similarities. International Journal of Advanced Research in Computer Engineering & Technology, 6. Retrieved from <http://ijaracet.org/wp-content/uploads/IJAR CET-VOL -5-ISSUE-6-1947-1952.pdf> [in English].
2. Costello, PJ. Health and Safety Issues associated with Virtual Reality. Retrieved from: <http://www.agocg.ac.uk/reports/virtual/37/37.pdf> [in English]
3. Craig, A., Sharman, W. (2003). Understanding Virtual Reality. San Francisco: Morgan Kaufmann Publishers [in English].
4. Grady, S. (2003). Virtual Reality. Simulating and Enhancing the World with Computers. New York: Facts on Paper Inc [in English].
5. Braslavskiy, P. I. (2003). VR technology as cultural phenomena of late 20th and early 21th century. Candidate's thesis. Yekaterinburg : UGU im. Gorkogo [in Russian].
6. Virtual Reality on Steam. http://store.steampowered.com/search/?sort_by=Released_DESC&tags=-1&vrsupport=402 [in Ukrainian].
7. Callois, R. (2007). Man, Play and Games; Articles and essays on sociology of culture. Moscow : OGI [in Russian].
8. Kirillova, N. (2005). Mediaculture: from modern to postmodern. Moscow : Akademicheskii projekt [in Russian].
9. Sviridenko, D.B. (2008). Virtual Reality phenomena in European philosophy between 20th and 21th century (historical and philosophical analysis). Extended abstract of candidate's thesis. Dnipro : DNU [in Ukrainian].

УДК 75.01+78.01(477):39(477)

*Мезіна Світлана Сергіївна,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
svitlana_mezina@ukr.net*

ВІД ТЕАТРАЛЬНОГО МУЗЕЮ – ДО МУЗЕЮ ТЕАТРАЛЬНОГО, МУЗИЧНОГО ТА КІНОМИСТЕЦТВА УКРАЇНИ: БУРХЛИВІ 1960-ті

Мета статті полягає у висвітленні діяльності Музею театрального, музичного та кіномистецтва України та визначення її ролі у процесах відродження національних пріоритетів в 1960-х роках. **Методологія дослідження** базується на застосуванні порівняльного культурно-історичного методу, за допомогою якого аналізуються факти відродження національної традиції, пов'язані з діяльністю музею, та методу джерелознавчого пошуку – при роботі з архівними матеріалами. **Наукова новизна.** На основі не опублікованих раніше матеріалів з архіву Державного музею театрального, музичного та кіномистецтва УРСР, Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України значно розширено уявлення про вне-

сок МТМК України у процес відродження та збереження української національної традиції. **Висновки.** У 1960-х роках працівники Театрального музею досягли високого рівня активності в його розбудові: структура музею була розширена відділами музики, українських народних музичних інструментів, кіно; відкрився меморіальний Музей-квартира М. Заньковецької, що сприяло вирішенню головної проблеми – отримання службового та експозиційного приміщень. Здобуття належних умов для подальшого функціонування дало змогу по-новому презентувати досягнення представників епохи «Розстріляного відродження» та закласти основи для духовного відродження 1990-х років, що проявилось, зокрема, в активізації діяльності Музею театрального, музичного та кіномистецтва України зі шанування яскравих особистостей періоду українського шістдесятництва.

Ключові слова: українське шістдесятництво, «Розстріляне відродження», Театральний музей, Музей театрального, музичного та кіномистецтва, національна традиція.

Мезина Светлана Сергеевна, аспирант Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

От Театрального музея – к Музею театрального, музыкального и киноискусства Украины: бурные 1960-е

Целью статьи является освещение деятельности Музея театрального, музыкального и киноискусства Украины и определение ее роли в процессах возрождения национальных приоритетов в 1960-х годах. **Методология исследования** базируется на применении сравнительного культурно-исторического метода, с помощью которого анализируются факты возрождения национальной традиции, связанные с деятельностью музея, и метода источниковедческого поиска – при работе с архивными материалами. **Научная новизна.** На основании не опубликованных ранее материалов из архива Государственного музея театрального, музыкального и киноискусства УССР, Центрального государственного архива-музея литературы и искусства Украины значительно расширено представление о вкладе МТМК Украины в процесс возрождения и сохранения украинской национальной традиции. **Выводы.** В 1960-х годах сотрудники Театрального музея достигли высокого уровня активности в его развитии: структура музея была расширена отделами музыки, украинских народных музыкальных инструментов, кино; открылся мемориальный Музей-квартира М. Заньковецької, что способствовало решению главной проблемы – служебного и экспозиционного помещений. Получение условий для дальнейшего функционирования позволило по-новому представить достижения представителей эпохи «Расстрелянного возрождения» и заложить основы для духовного возрождения 1990-х годов, проявившегося, в частности, в активизации деятельности Музея театрального, музыкального и киноискусства Украины по увековечиванию ярких личностей периода украинского шестидесятничества.

Ключевые слова: украинское шестидесятничество, «Расстрелянное возрождение» Театральный музей, Музей театрального, музыкального и киноискусства Украины, национальная традиция.

Mezina Svitlana, postgraduate student, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

From the Theater Museum – until the Ukrainian Museum of Theatre, Music and Cinema Arts: stormy 1960s

Purpose of Article. The purpose of this article is to reveal the activity of the Ukrainian Museum of Theatre, Music and Cinema Arts and determine its role in the processes of the revival of national priorities in the 1960s. The research **methodology** is based on the application of a comparative cultural-historical method, with the help of which the facts of the revival of the national tradition related to the activities of the museum are analyzed, and the working with archival materials method of source research defined. **Scientific novelty.** Understanding of the contribution of the Ukrainian MTMCA to the process of revival and preservation of the Ukrainian national tradition was significantly expanded on the basis of unpublished materials from the archive of the

State Museum of Theatre, Music and Cinema Arts of the USSR and the Central State Archive-Museum of Literature and Arts of Ukraine. **Conclusions.** In the 1960s, workers of the Theater Museum attained a high level of activity in its development: the structure of the museum was expanded by the departments of music, cinema, Ukrainian folk musical instruments; the Memorial Museum-Apartment of M. Zankovetska was opened, which contributed to the solution of the main problem – obtaining office and exposition premises. Obtaining conditions for the continued functioning allowed to present the achievements of representatives of the era of «Executed Renaissance» in a new way and lay the foundations for the spiritual revival of the 1990s, manifested, in particular, in the activation of the activity of the Ukrainian Museum of Theatre, Music and Cinema Arts in honoring the bright personalities of the period of the Ukrainian sixties.

Key words: Ukrainian «Sixties», «Executed Renaissance», Theater Museum, Ukrainian Museum of Theatre, Music and Cinema Arts, national tradition.

Актуальність теми дослідження. Упродовж своєї історії український народ, незважаючи на загарбницькі зазіхання сусідів та намагання національної та релігійної асиміляції українців, зберігав власну культуру, мову, творив власне мистецтво. На сучасному етапі в науковому середовищі набувають актуальності питання, що стосуються проблем національного відродження, зокрема, під час ідеологічної «відлиги» 1960-х років. Після тривалого історичного періоду реакції в Україні у цей час збуджується інтерес до національної традиції; у повний зріст заявляють про себе представники української інтелігенції (літератори, художники, музиканти, режисери, актори та ін.); активізується пам'яткоохоронна діяльність тощо.

Сьогодні, у зв'язку з високим рівнем самоусвідомлення українців як нації, виникає потреба в науковому осмисленні проблеми функціонування національної традиції саме в культурно-просвітницьких організаційних формах 60-х років ХХ століття, зокрема, Музеї театрального, музичного та кіномистецтва України (далі МТМК України), діяльність якого дотепер не набула належного наукового осмислення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з досліджуваної проблеми свідчить, що питання ролі МТМК України у процесі відродження національних традицій на сьогодні не набуло належного наукового висвітлення. Найбільш ґрунтовно історію створення та завдання Театрального музею¹ (до 1930-х років) детально описав Петро Рулін² у брошурі «Український театральний музей. Завдання й перспективи» [10] та у статті «Праця українського театрального музею (1916–1929 рр.)» [9], що міститься у збірнику статей «Річник українського театрального музею» [8].

Функціонування музею на початку його біографії розкрив В. Василько у статтях «Початок театрального музею на Україні» [2], «До справи утворення театрального музею» [1].

Діяльність МТМК України від зародження до сьогодення, робота окремих його відділів відображена у статтях І. Дробот, І. Мелешкіної, А. Сап'юлкіної, Л. Черкаського, В. Мудрика, що складають основне сучасне джерело інформації з досліджуваної теми – збірку матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Український театральний музей: 90 років для науки і культури» (2014) [3].

Мета публікації – окреслити значення діяльності МТМК України у процесах відродження національних пріоритетів у 1960-х роках.

Виклад основного матеріалу. Паралельно з революційними подіями початку ХХ століття в українській культурі набирало обертів «просочення» національної традиції в усі види мистецтва, що знаменувало виникнення першої хвилі національного відродження (1920–30-ті роки). Рушіями цього культурного «вибуху» виявились мистецькі особистості (так звані представники «Розстріляного відродження»), які за свою діяльність поплавилися репресіями, утисками, розстрілами. Серед найяскравіших імен – актор, режисер Лесь Курбас, основоположник нових принципів українського театру, який вперше в історії театру на основі українських традицій впровадив західноєвропейські художні засоби. Свої творчі ідеї митець втілював у життя головним чином у «Молодому театрі» та мистецькому об'єднанні «Березіль». Відхід Л. Курбаса від традиційних форм театральності, свобода актора у роботі над втіленням сценічного образу та багато інших мистецьких новинок – рішуче й сміливе на той час новаторство, що викликало інтерес у широкого кола професійних діячів мистецтв, аматорів. За таких обставин серед театралів-практиків набирало гостроти питання про створення установи, що зберігала б пам'ятки театральної діяльності та дала змогу познайомитися з історією театру, відтворити сценічні дії, як вони на той час сприймалися глядачем.

Саме «березільцями», з ініціативи актора, режисера, театрознавця Василя Василька⁵, 1923 року було започатковано музейну комісію. Фундатор пригадує: «На загальних зборах всього мистецького об'єднання “Березіль”, що відбувалися 30 січня 1923 року, я виступив з розгорнутою пропозицією заснувати на Україні театральний музей. Сказав, що я вже назбирав чимало матеріалів по історії нашого театру. Адже моїм “ХОБІ” з юнацьких років була фотографія. Я багато фотографував акторів, зовсім тоді не думаючи, що збираю матеріали для історії театру. А вже пізніше мною запанувала думка утворити театральний музей. Товариші на чолі з Курбасом дуже радо підхопили мою пропозицію і обрали МУЗЕЙНУ КОМІСІЮ, якій було доручено “з нічого” зробити театрмузей» [11, 11].

Основним завданням комісії на той час стало збирання цінних речей, матеріалів минулої та поточної діяльності українського театру. За короткий термін (три роки) до музейного фонду вдалося залучити чималу кількість експонатів⁶.

Попри всі несприятливі умови та певний скептицизм щодо подальшого функціонування музею, його засновники продовжували збирати експонати, і восени 1924 року, коли «Березоль» передали приміщення київського театру ім. Леніна, новоутвореній установі виділено кімнату, де вперше було представлено усі його зібрання. Ця виставка для музею стала першою ластівкою права на життя.

Після переїзду «Березоля» до Харкова (1926) В. Василько покидає молодий театр, а відповідно й керівництво Театральним музеєм. У зв'язку з виділенням театру значно меншого приміщення, музей, якому загрожувало зникнення, з ініціативи театрознавця Петра Рудіна передається до Академії на-

ук. У цей час визначилось місце розташування установи в одному із корпусів Лаврського заповідника. За період директорства П. Рулін сформулював наукову концепцію музею, що сприяла вищій результативності його функціонування.

Нова яскрава сторінка історії Театрального музею відкрилася після довгих років війни та ліквідації її наслідків – час, що припав на період другої хвилі національного відродження (1960-ті роки). Вагомим чинником культурного піднесення в УРСР у другій половині ХХ століття стала смерть Й. Сталіна (1953), культ особистості якого засуджено М. Хрущовим у доповіді на ХХ з'їзді КПРС (1956). Саме після цього з'їзду на зміну тоталітарному режиму сталінщини суспільство охопила так звана хрущовська «відлига».

Пройнявшись лібералізацією суспільної діяльності, когорта молодих, активних, патріотично налаштованих інтелігентів-шістдесятників, шляхом звернення до духовної скарбниці українського народу, здійснила мистецький «прорив», оснований на відображенні національної ідеї, утвердженні духу, вихованні характеру і найголовніше – самоусвідомленні українців як нації.

На початку 1960-х років «інакомислячі» об'єднувались у Клуби творчої молоді («Сучасник», «Пролісок» та ін.) й спрямовували сили на відродження національної традиції, коріння якої сягають періоду 1920–30-х років та доби українського бароко. Активісти проводили мітинги, вечори пам'яті, концерти, авторські вечори, націлені на вшанування незаслужено репресованих, забутих представників «Розстріляного відродження» та продовження їхніх провідних мистецьких ідей.

Важливим фактором прогресивності мистецьких процесів періоду українського шістдесятництва вважається також знайомство зі світовим новаторством, що стало «ковтком свіжого повітря» для творчої молоді УРСР. Як наслідок незадоволені політичними догмами та постійним відсіюванням всього українського на задній план, віддані своїм переконанням митці взялися творити нове, самодостатнє українське мистецтво, синтезуючи національну традицію з сучасними європейськими техніками. Зрозуміло, що вихід інтелігенції 1960-х за межі «єдино можливого» на той час творчого методу – соцреалізму, – став викликом радянській системі й призвів до різних форм утисків, арештів найяскравіших особистостей.

Відповідно, мистецький «супротив» поволі сприяв виникненню нового погляду народу на свою культуру і, як писав Лесь Танюк 1962 року після вечора, присвяченого пам'яті Леся Курбаса, «люди, які раніш у всіх закутках плювалися, почали одразу називати себе курбасівцями» [12, 1]. Як наслідок, паралельно із рухом українського шістдесятництва створювались, набирали активних обертів осередки колективного подвижництва національної культури – культурно-просвітницькі організації, установи, колективи, зокрема й Театральний музей.

Подібно до принижування, постійного контролю, засудження до ув'язнення яскравих особистостей руху українського шістдесятництва, які відроджували національну традицію (В. Голобородько, М. та Б. Горині, А. Горська, В. Загорцев, О. Заливаха, С. Параджанов, І. Світличний, В. Симоненко та ін.), збереження

духовної спадщини «колективним розумом» теж усіляко придушували. Театральний музей упокорити було надто просто, адже він підпорядковувався Міністерству культури УРСР. Тож 1960-ті роки у біографії установи – непростий і суперечливий період.

На той час музей був одним із найбільших в УРСР за кількістю цінних експонатів: «Тут і “Вертеп” XVIII-го ст., і унікальні афіші та документи театрального життя XIX ст., меморіальна спадщина видатних корифеїв українського театру М. Кропивницького, М. Заньковецької, братів Тобілевичів та інших діячів української дожовтневої сцени. Велика кількість зібраних експонатів стосується радянського драматичного і музичного театрив. Численні фотографії, ескізи, макети, театральні костюми, твори скульптури і живопису дають уявлення про історію театральних колективів Радянської України, про таких видатних діячів театру, як А. Бучма, І. Мар’яненко, Ю. Шумський, Г. Юра, Л. Курбас, М. Крушельницький, В. Василько, Н. Ужвій, М. Литвиненко-Вольгемут, І. Паторжинський, З. Гайдай та багатьох, багатьох інших. Загальна кількість експонатів перевищують 170 тисяч» [15, 1].

1965 року, враховуючи наповнення фондів Театрального музею, постановою Ради Міністрів УРСР заклад реорганізували: створили нові відділи (музики та кіно), меморіальний Музей-квартиру М. Заньковецької; музею (у числі небагатьох!) присвоїли статус Державного. Таким чином, на карті музеїв УРСР з’явився єдиний музей тригалузевого мистецтвознавчого напрямку: Державний музей театрального, музичного та кіномистецтва.

Проте нова назва установи не змінила умов її функціонування. Розташовані на території Києво-Печерського заповідника (6-й корпус), де «<...> дві невеликі кімнати відведено під фонди, три кімнати і коридор під експозицію» [5, 1], найцінніші свідоцтва історії української культури продовжували «<...> лежать під спудом музейних фондів» [5, 1]. Створити постійну експозицію українського театру, а тепер уже й кіно та музики, з метою представлення широкому колу громадськості – залишалось лише мрією.

Оскільки функціонуванням музею постійно переймався його фундатор В. Василько, директор музею Віра Козієнко в одному з листів до нього (наприкінці 1960-х) обурювалась: «Біда вся в тому, що у нас все ж таки досить легко підписуються накази про створення тієї чи іншої установи і дуже важко потім створюються умови для її існування. Уже третій рік ми вважаємось трьохпрофільним музеєм, а знаходимось все в такому ж стані, як і раніше» [7, 91]. Фактично та ж сама думка звучить у листі до театрознавця від завідувача фондів Г. Галабутської: «<...> далі так існувати музей не може. Це просто ганьба – такі скарби надбань театральної культури тримати під замком у фондах, недоступними народу» [13, 8].

Питання про приміщення у 1960-х роках – найголовніша проблема музею, вирішення якої розтяглося майже на десять років. Керівництво установи та театральні активісти неодноразово звертались до влади: «Нас, працівників українського радянського театру, глибоко ображає і обурює становище, в якому знаходиться одна з скарбниць українського національного мистецтва. Невмирущі

традиції українського театру, музики, кіно заслуговують на те, щоб їх не тільки ретельно зберігали, але й пропагували серед широких кіл населення» [15, 2].

Під час так званої «відлиги» керівництво підтримувало нові ідеї, сприяло поширенню мистецтва, просвітництву засобами художньої культури, але все це робилося крізь призму «комуністичної ідеї», для потреб «маси трудящих». Міністерство культури УРСР видавало накази та постанови, якими затверджувалося підвищення ролі музеїв у комуністичному вихованні трудящих, поліпшення масово-політичної роботи серед населення [див. 4, 30]; ставило завдання домогтись, щоб експозиції були: «<...> проникнуті ідеями братерської дружби народів і пролетарського інтернаціоналізму» [там само, 71], «<...> надбанням мас трудящих, виховувати в них почуття радості за радянський народ, за його героїчне минуле та величне сучасне, мобілізуючи їх на виконання загальнодержавних завдань» [5, 9].

Особливу увагу влада приділяла експонатам, які (приміром, 1964 року) повинні були «<...> якнайповніше висвітлити такі найголовніші питання: XXI з'їзд КПРС і боротьбу трудящих краю за дострокове виконання семирічного плану 1959–1965 рр. XXII з'їзд КПРС і XXII з'їзд КП України. Нова Програма партії. Боротьба трудящих краю за створення матеріально-технічної бази комунізму» [4, 77]. Від працівників вимагалось впровадження в екскурсії, лекції, інші виступи моментів возвеличення ідеалів марксизму-ленінізму. Так, у протоколі наукового засідання Державного музею театрального, музичного та кіномистецтва УРСР (1968), де зафіксовано обговорення лекції наукового співробітника О. Долінської «Мар'ян Крушельницький», читаємо діалог: «Чому про образ Леніна, створений Крушельницьким, мова йде в кінці лекції? <...> Тому що робота Крушельницького над образом Леніна – вершина його творчої діяльності» [6, 12].

Парадокс: влада (зокрема, у вигляді Міністерства культури УРСР) начебто опікувалася долею музею, але не вирішувала основної, нагальної його потреби – мати можливість створити постійну, загальнодоступну експозицію. Такі обставини свідчать, що під час хрущовської «відлиги», що мала знаменувати відхід від ідеологічних догм, цензури, влада по суті продовжувала політику тоталітарного режиму.

За таких умов співробітники музею, скориставшись численними наказами, постановами, указами Міністерства культури, обрали свою тактику отримання належного приміщення, яка полягала в активному представленні досягнення українського театру, кіно та музики на виїзних виставках, лекціях, екскурсіях. Лише таким чином ДМТМК міг завоювати авторитет серед шанувальників вітчизняного мистецтва. Тому 1964 року міністерство звітувало, що серед культурно-просвітницьких установ «...кількість проведених екскурсій збільшилась майже на 76 тисяч / у 1958 р. – 73.529, а у 1963 році 148.661/. Це є разом з тим показником того, що у музеях тепер звертається більше уваги на обслуговування колективів заводів, фабрик, установ, колгоспів і учбових закладів, на створення екскурсійних груп з числа індивідуальних відвідувачів і проведення екскурсій з ними» [5, 9].

Працівники ДМТМК УРСР створювали лекції, що розкривали історію театрального, музичного та кіномистецтва України: «Боротьба двох ідеологій в театральному мистецтві» (В. Нікєєв), «К. С. Станіславський – великий реформатор сцени» та «Н. М. Ужвій» (В. Свиридов), «Ю. Шумський» (А. Драк) та ін.; організовували виїзні виставки з проведенням екскурсій для селян, колгоспників, робітників заводів та фабрик.

Оскільки саме в 60-х роках ХХ століття горизонти діяльності музею розширились, одним із головних завдань залишалось залучення до фондів цінних матеріалів, речей, документів. При формуванні архівів музейники співпрацювали з різними установами (театрами, консерваторіями, університетами, інститутами тощо) та особистостями (видатними митцями, їх родичами, знайомими), серед яких знаковою виявилася постать В. Василька. У листі до В. Козієнко театрознавець зізнавався: «Для мене в житті не було іншого, як тепер кажуть, ХОБІ – себто захоплення, як збирання матеріалів для театального музею» [7, 92]. Фундатор Теамузею продовжував поповнювати фонди експонатами, у тому числі передав музею частину власної бібліотеки, про це зазначив В. Шепелюк⁷: «Починаючи з 1950-х рр., В. Василько дарував музею рукописи статей про корифеїв української сцени, інсценізації творів, альбоми світлин сцен з вистав у власній постановці, ескізи декорацій, костюмів до вистав, нотні рукописи, друковані видання. Трохи пізніше передав до музею монографії про акторів-сучасників, щоденникові записи, спогади, особливо значна кількість про реформатора українського театру Л. Курбаса» [16, 20]. Музею також передано рукопис п'єси «Чашка чорної кави», у якій автор намагався відтворити обставини шельмування й загибелі Леся Курбаса.

Працівники відшукували експонати у Запоріжжі, Сімферополі, Севастополі, Харкові та інших містах УРСР, у Львівській області, на Кіровоградщині, Чернігівщині, Одещині. Таким чином створювалися особові архіви та архіви театральних установ (приміром, було сформовано архіви актора І. Мар'яненка, художника А. Петрицького та ін.).

У 1964-66 рр. активно провадилась робота над створенням фондів відділу музики, що поповнилися архівами славетних українських оперних співаків М. Гришка, Ю. Кипоренка-Доманського, М. Литвиненко-Вольгемут, О. Петляш-Барилотті, Є. Чавдар та ін.; нотними рукописами В. Косенка, С. Людкевича, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького та ін.; грамзаписами голосів легендарних виконавців, сценічним вбранням співаків, стародруками, раритетними виданнями, іншими документами.

Із середини 60-х років ХХ століття у фонди відділу кіно надходили матеріали про життя і творчість О. Довженка, копії стрічок про діячів театального мистецтва, матеріали з кіностудій, фотографії, афіші, тощо. Оскільки музей вважався багатопрофільним мистецтвознавчим, його співробітники надавати шефську науково-методичну допомогу у створенні інших культурно-просвітницьких установ – зокрема, меморіальних музеїв О. Довженка (сmt. Сосниця Чернігівської області) та М. Заньковецької (м. Ніжин).

1969 року, виходячи із значення музичного інструментарію для духовного життя українського народу, у музеї відкрито відповідний відділ, який сьогодні нараховує понад 600 одиниць. Ініціатором його створення став старший науковий співробітник Леонід Черкаський, якому судилося відшукати зразки автентичних інструментів XVI–XVII ст., реконструкції давніх інструментів (починаючи з періоду українського бароко), рідкісні зразки інструментів різних фабрик, сучасний інструментарій різних регіонів України. Під керівництвом Л. Черкаського організовувалися виставки народних музичних інструментів як на Україні, так і за кордоном (Росія, Польща, Франція).

Протягом 1960-х років в музеї працювала невелика кількість наукових співробітників (десять), які успішно займалися науковою роботою: досліджували діяльність провідних мистецьких діячів, які презентували українську культуру, вивчали експонати, що розкривають історію театрального, музичного, кіномистецтва, історію культури та української держави. виступали на конференціях, семінарах тощо.

Отже, у складних умовах періоду українського шістдесятництва, по суті за процвітання тоталітарного режиму, працівникам музею вдалося досягти високого рівня результативності функціонування установи. У результаті музею надали приміщення: наприкінці 1969 року, коли завершилися ремонтні роботи, фонди та бібліотеку перевезли у новий 24-й корпус на території Києво-Печерського заповідника. Про приємну новину пише Г. Галабутська 1971 р. до В. Василька: «Тепер наші фонди уже всі перевезені у новий прекрасний корпус, знаходяться зовсім окремо від кімнат науковців і вже в них не можуть усі ритися, а це прекрасно» [14, 3].

З листа В. Козієнко до засновника музею відомо, що питання про приміщення для експозиції також знайшло своє вирішення: «Обіцяє начальство, що в січні-лютому (1969 р. – С. М.) вже буде звільнятися для нас і друге приміщення під експозицію. Воно знаходиться напроти нашого нового. Двоповерхове, не дуже привітне. Але покищо іншого немає. Не будемо ми дуже радіти, якщо нам його дадуть, але не будемо і жалкувати, якщо його відберуть» [15, 5]. А уже 1972 р. директор ділиться подальшими планами: «Повинні в цьому році вже почати ремонт нового корпусу під експозицію. Уже і гроші є, і підрядчик, а проєктанти все ніяк не закінчують проєкт. Так оце зараз і тиснемо на них. Плануємо у цьому році створити експозицію українських народних інструментів – у нас зараз є і такий відділ» [14, 16]. Розпочалася й робота по створенню експозиції історії українського театру, де по-новому засяяли імена корифеїв вітчизняного театру І. Карпенка-Карого, М. Садовського, П. Саксаганського, М. Кропивницького, М. Заньковецької, і що особливо важливо – реабілітовано ім'я реформатора українського театру Леся Курбаса.

Таким чином, діяльність музею під директорством Віри Козієнко та її заступника Аркадія Драка, які всіляко намагалися втілити в життя ідеї П. Рупіна, була достатньо активною і результативною: накреслили концепцію та план майбутньої експозиції історії українського театру, проводилася реконструкція фондосховища, розпочалася підготовка експозиційного корпусу.

Завдяки ініціативності та наполегливості працівників музею періоду 1960-х, маємо наразі можливість оцінити постійно діючі експозиції («Театральне мистецтво України», «Живі струни України», «Лесь Курбас. Людина, яка була театром»), відвідати виставки, творчі зустрічі, вечори за участю видатних діячів мистецтва, екскурсії, лекції, майстер-класи, семінари тощо. Сьогодні Музей театрального, музичного та кіномистецтва України розкриває історію вітчизняної культури, творчість її представників, зокрема, мистецтво яскравих творчих особистостей 1920–30-х, 1960-х років, представляє українську духовну скарбницю на світовому рівні, що є продовженням традицій та ідей українського «шістдесятництва».

Наукова новизна. На основі не опублікованих раніше матеріалів архіву Державного театрального, музичного та кіномистецтва УРСР³ та Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України⁴ маємо можливість більш ґрунтовно та детально розкрити внесок МТМК України у процес відродження української національної традиції.

До наукового обігу вводяться фрагменти з епістолярію ДТМК УРСР 1960-х років, зокрема: листування В. Козієнко, Г. Галабутської з В. Васильком; ДТМК УРСР з Міністерством культури УРСР. Окрім цього, були опрацьовані накази по Міністерству культури УРСР, протоколи науково-виробничих нарад музею, інші офіційні документи.

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що «прорив» національної традиції у театральній діяльності 1920-х років дав поштовх до створення в рамках мистецького об'єднання «Березіль» науково-культурного центру, де збиралися й зберігалися матеріали з історії театру – Театрального музею. На основі концепції П. Руліна та за постійної підтримки фундатора музею В. Василька, у 1960-х роках працівники закладу проявили високого рівня активність у своїй діяльності: структуру установи було розширено відділами музики, кіно, українських народних музичних інструментів та меморіальним Музеєм-квартирою М. Заньковецької, що сприятливо вплинуло на вирішення головної проблеми – отримання службового та експозиційного приміщень.

Здобуття музеєм у 1960-х роках належних умов для подальшого функціонування дало змогу, в контексті руху «шістдесятництва», по-новому представити на експозиціях досягнення представників «Розстріляного відродження» (О. Довженка, М. Куліша, Л. Курбаса, І. Мар'яненка та ін.). Таким чином було закладено основи для нової хвилі духовного відродження – в умовах незалежної України у 1990-ті роки, що проявилось, зокрема, в активізації діяльності МТМК України по вшануванню яскравих особистостей періоду українського шістдесятництва.

Примітки

¹ З моменту створення (1923) до 1965 р. – Театральний музей.

² Петро Іванович Рулін (1892–1941) – автор багатьох досліджень, присвячених українському театральному мистецтву, зокрема, діяльності Лесь Курбаса. Під час репресій 1930-х років переслідувався, був звільнений з посади директора Театрального музею, ув'язнений. Перебуваючи у засланні, захворів та помер.

³ Далі ДТМК УРСР.

⁴ Далі ЦДАМЛіМ України.

⁵ Василь Степанович Василько (Миляєв) (1893–1972) – дослідник історії українського театру, зокрема, творчості Леся Курбаса.

⁶ Залучено костюми корифеїв українського театру (М. Заньковецької, І. Карпенка-Карого, М. Садовського), макети, афіші, ескізи видатних театральних художників (А. Петрицького, В. Меллера, О. Хвостенка-Хвостова, О. Екстер та ін.), а також речі, передані видатними акторами «Березоля», колекцію негативів та фотографій В. Василька, театральні програмами тощо.

⁷ Начальник відділу використання інформації документів ЦДАМЛіМ України.

Література

1. Василько-Миляєв В. До справи утворення театального музею / В. Василько-Миляєв // Нове мистецтво. – 1926. – № 8 (17). – С. 4–5.
2. Василько-Миляєв В. Початок театального музею на Україні / В. Василько-Миляєв // Річник Українського Театального музею. – Київ : Державний Трест «Київ-Друк», 2-а друкарня. – 1929. – Ч. I. – С. 193–196.
3. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Український театральний музей: 90 років для науки і культури» до 90-річчя від заснування МТМК України / Музей театального, музичного та кіномистецтва України. – Київ, 2014. – 175 с.
4. МТМК України. – Архів Державного музею театального, музичного та кіномистецтва УРСР. – Оп. 1. – Од. зб. № 388. – 108 арк.
5. МТМК України. – Архів Державного музею театального, музичного та кіномистецтва УРСР. – Оп. 1. – Од. зб. № 389. – 64 арк.
6. МТМК України. – Архів Державного музею театального, музичного та кіномистецтва УРСР. – Оп. 1. – Од. зб. № 439. – 20 арк.
7. МТМК України. – Архів Державного музею театального, музичного та кіномистецтва УРСР. – Оп. 1. – Од. зб. № 440. – 147 арк.
8. Річник Українського театального музею / за ред. П. Руліна. – Київ : Державний Трест «Київ-Друк», 2-а друкарня. – 1929. – Ч. I. – 236 с.
9. Рулін П. Праця українського театального музею (1916–1929 рр.) / П. Рулін // Річник Українського Театального музею. – Київ : Державний Трест «Київ-Друк», 2-а друкарня. – 1929. – Ч. I. – С. 197–215.
10. Рулін П. Український театральний музей. Завдання й перспективи / Київ : Держт-рест «Київ-Друк», 1-ша фото-літо-друкарня. – 1927. – 21 с.
11. ЦДАМЛіМ України. – Ф. 653. – Оп. 2. – Спр. 471. – 14 арк.
12. ЦДАМЛіМ України. – Ф. 653. – Оп. 2. – Спр. 757. – 25 арк.
13. ЦДАМЛіМ України. – Ф. 653. – Оп. 2. – Спр. 896. – 10 арк.
14. ЦДАМЛіМ України. – Ф. 653. – Оп. 2. – Спр. 900. – 17 арк.
15. ЦДАМЛіМ України. – Ф. 653. – Оп. 2. – Спр. 906. – 13 арк.
16. Шепелюк В. Особовий фонд режисера, актора В. С. Василька в ЦДАМЛіМ України / В. Шепелюк // Зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. конф. «Український театральний музей: 90 років для науки і культури» (Музей театального, музичного та кіномистецтва України). – К., 2014. – С. 16–20.

References

1. Vasilko-Milayev, V. (1926). To the cause creation of the theatrical museum. New art, 8 (17), 4–5 [in Ukrainian].
2. Vasilko-Milayev, V. (1929). The beginning of the theatrical museum in Ukraine. Yearbook of the Ukrainian museum of theatre, 1, (pp. 193–196). Kyiv: Derzhavnij Trest «Kyiv-Druk», 2-a drukarnya [in Ukrainian].
3. Digest of materials International Scientific and Practical Conference «Ukrainian museum of theatre: 90 years for science and culture». (2014). Ukrainian museum of theatre, music and cinema arts. Kyiv [in Ukrainian].

4. UMTMC. Archive of the State Museum of Theater, Music and Cinema of the USSR. Op., 1. St. unit, 388.
5. UMTMC. Archive of the State Museum of Theater, Music and Cinema of the USSR. Op., 1. St. unit, 389.
6. UMTMC. Archive of the State Museum of Theater, Music and Cinema of the USSR. Op., 1. St. unit, 439.
7. UMTMC. Archive of the State Museum of Theater, Music and Cinema of the USSR. Op., 1. St. unit, 440.
8. Rulin, P. (Eds.). (1929). Yearbook of the Ukrainian museum of theatre, 1. Kyiv: Derzhavnij Trest «Kyiv-Druk», 2-a drukarnya [in Ukrainian].
9. Rulin, P. (1929). The work of the Ukrainian museum of theatre (1916–1929). Yearbook of the Ukrainian museum of theatre, 1, (pp. 197–215). Kyiv: Derzhavnij Trest «Kyiv-Druk», 2-a drukarnya [in Ukrainian].
10. Rulin, P. (1927). Ukrainian museum of theatre. Tasks and prospects. Kyiv: Derzhrest «Kyiv-Druk», 1-sha foto-lito-drukarnya [in Ukrainian].
11. CSAMLA of Ukraine. F., 653. Descr., 2. Affair, 471.
12. CSAMLA of Ukraine. F., 653. Descr., 2. Affair, 757.
13. CSAMLA of Ukraine. F., 653. Descr., 2. Affair, 896.
14. CSAMLA of Ukraine. F., 653. Descr., 2. Affair, 900.
15. CSAMLA of Ukraine. F., 653. Descr., 2. Affair, 906.
16. Shepelyuk, V. (2014). Personal fund of the director, actor V. S. Vasilka in CSAMLA of Ukraine. Digest of materials International Scientific and Practical Conference «Ukrainian museum of theatre: 90 years for science and culture». (pp. 16–20). Kyiv [in Ukrainian].

УДК 7.03/7.036:7.4+094

*Петренко Ольга Олегівна,
викладач кафедри образотворчого мистецтва
Криворізького державного педагогічного університету
ultramarin210585@gmail.com*

ТВОРЧИЙ ТАНДЕМ «САМОКИШ-ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ»: ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ АЛЬБОМУ «МОТИВИ УКРАЇНСЬКОГО ОРНАМЕНТУ»

Мета роботи. Дослідження пов'язане із вивченням спільної культуротворчої діяльності двох українських митців кінця XIX – початку XX століття С. Васильківського та М. Самокиша. Стаття також передбачає вирішення питання щодо вірної ідентифікації авторства та хронології видання альбому «Мотиви українського орнаменту». **Методи дослідження.** Використано метод документального аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, художньо-мистецтвознавчого аналізу, що дало змогу простежити динаміку розвитку спільної творчої діяльності обох митців і встановити більш точні параметри хронологічної приналежності славнозвісного альбому. **Наукова новизна** полягає у постановці актуальної теми, яка є першою спробою звернути увагу на необхідність введення альбому «Мотиви українського орнаменту» до ряду важливих історично-мистецьких артефактів української культури кінця XIX – початку XX ст. **Висновки.** Наявні в теорії спроби визначення виходу альбому «Мотиви українського орнаменту» раніше 1912 року не мають переконливого документального підтвердження; не викликає сумніву, що альбом 1912 року вийшов у Лейпцигу власним коштом С. Васильківського та М. Самокиша в кількості 2400 екземплярів, містить